

Merve Aksoy

6. Yılında Suriye İç Savaşı ve “Koruma Sorumluluğu”nun Başarısızlığı

ULUSLARARASI HUKUK
ORTADOĞU

ANALİZ 18

HAZİRAN 2016

İNSAMER

İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Analiz 10

Uluslararası Hukuk-Ortadoğu
Haziran 2016

6. Yılında Suriye İç Savaşı ve Koruma Sorumluluğunun Başarısızlığı

©İNSAMER 2016

Bu yayının bütün hakları
İNSAMER İnsani ve Sosyal
Araştırmalar Merkezi'ne aittir.
İNSAMER'in izni olmaksızın
yayının metni herhangi
bir formda yayımlanamaz,
kopyalanamaz, çoğaltılamaz
ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan:
Merve Aksoy

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör:
Ümmühan Özkan

Web Editörü:
Mervenur Lüleci Karadere

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Koruma sorumluluğu nedir?	02
Uygulamalar ve Açmazlar	03
Suriye İç Savaşı ve Koruma Sorumluluğunun Başarısızlığı	05
Ağır İnsan Hakları İhlalleri ve Kitlel Suçlar	09
Koruma Sorumluluğu ve BM	11
Suriye İç Çatışmasında Son Durum	13
Uluslararası Toplumun Cevabı ve BM Güvenlik Konseyi Karar Taslakları	15
Sonuç	17
Sonnotlar	18

Giriş

Günümüzde değişen çatışma türleri ile birlikte sivilin korunması uluslararası hukukun öncelikli meselesi haline gelmiştir. Bu bağlamda devletlerin egemenliklerini bir hak olarak değil, bir sorumluluk olarak tanımlamaları gerekmektedir. Çünkü öncelikli görevleri vatandaşlarının haklarını korumaktır. İnsan hakları ve uluslararası ceza hukukundaki gelişmelere koşut olarak bireyler de uluslararası hukukun bir süjesi olarak varlık bulmuştur.¹ Bireylerin uluslararası hukukta bu şekilde varlık bulmalarının akabinde, devletlerin egemenlikleri bireylere karşı yükledikleri sorumluluk dâhilinde şekillenmiştir. Geline bu aşamada ortaya çıkan eksikliği gidermek adına *koruma sorumluluğu* kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Koruma sorumluluğu; hükümetlerin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı korumasıdır.

Koruma sorumluluğu nedir?

Koruma sorumluluğu, tartışmalı olan *insancıl müdahale*² kavramı yerine geliştirilmiş alternatif bir kavramdır. Genel anlamda koruma sorumluluğu; hükümetlerin kendi vatandaşlarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı korumasıdır. Yani devletlerin temel sorumluluğu kendi egemenlik sınırları içerisinde bulunan vatandaşlarının can güvenliğini sağlamaktır.³ Hükümetler bu koruma ve güvenliği temin edemediği

ya da bu konuda isteksiz davranıldığında, Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması'nda yer alan düzenlemelere göre, uluslararası topluluk devreye girerek bu sorumluluğu üstlenecek ve kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere uluslararası hukukun kendisine tanıdığı tüm hakları meşru olarak kullanabilecektir.

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun (ICISS) 2001'de yayımladığı rapora göre, devletlerin öncelikli sorumluluğu

vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan korumaktır. Burada devlete yönelik içsel ve dışsal olmak üzere iki sorumluluk söz konusudur. İçsel sorumluluk, bahsedildiği gibi vatandaşlarının insan haklarının korunmasını üstlenmek, dışsal sorumluluk ise devletlerin diğer devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermesidir. Raporda devletlere getirilen son sorumluluk ise, bu konuda başarısız

devletlere yönelik (*failed state*) belirlenen *hesap verme sorumluluğu*dur. 2001’de ICISS’in hazırladığı koruma sorumluluğuna yönelik rapor, 2005’te BM Dünya Zirvesi’nde son halini alarak oylamaya sunulmuş ve devletler tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nde, ağır insan hakları ihlalleri durumunda, BM Güvenlik Konseyi’nin uluslararası toplum adına göreve hazır olduğu belirtilmiştir.

Uygulamalar ve Açmazlar

Koruma sorumluluğu; önleyici sorumluluk, reaksiyon verme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu olmak üzere üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Doktrinin en tartışmalı ve aynı zamanda bizi de Suriye konusunda ilgilendiren kısmı, kuvvet kullanımını içeren reaksiyon verme sorumluluğudur. Buna göre, önleyici tedbirler başarısız olduğu takdirde, uluslararası toplum söz konusu devletin rızasını almaksızın sorumluluğu üstlenerek harekete geçecektir. Bu hareket, BM Anlaşması 41. Maddesi’nin gereği olan, kuvvet kullanımına varmayan yaptırımlar olabileceği gibi, uluslararası yargılama ve belli kriterlerle askerî müdahaleyi de içerebilecektir. ICISS raporunda zorunlu müdahale için gerekli kriterler sıralandıktan sonra, BM Güvenlik Konseyi’nin veto nedeniyle karar alamaması durumunda

“barış için birlik” kararı kapsamında BM Genel Kurulu’nun devreye girebileceği konusu da gündeme gelmiştir.⁴ Bir yandan BM şartı ile güvenceye alınan devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi, diğer yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde iç çatışmalarda yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, uluslararası toplumun bu krizlere yönelik bakış açısında içinden çıkılmaz bir hal almıştır.⁵ Koruma sorumluluğu kavramı, uluslararası hukukta tanınan devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama ile ihlal edilen insan hakları arasında bir problem çözümü olarak ortaya

konulmuştur. Bu bağlamda, ağır insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve insan hakları ihlalleri yapan devlete karşı uygulamaya konulan fakat henüz bir uluslararası hukuk normu haline gelmemiş koruma sorumluluğu doktrini, ilk olarak Libya’ya karşı uygulanmıştır.

2010 yılında başlayıp kısa sürede neredeyse tüm Arap dünyasını etkisi altına alan Arap Baharı sürecinden 2011 Şubat ayında Libya da nasibini almış ve Muammer Kaddafi karşıtı kişiler siyasi rejimin değişmesi için harekete geçmiştir. Kaddafi yanlısı ve karşıtı güçlerin birbirlerine yönelik bu saldırıları sonucu ülke kısa sürede kendini iç savaşın ortasında bulmuştur. Kaddafi’nin karşıt güçlere yönelik “isyancıların tamamına karşı bir savaş başlattığını” açıklaması,

BM Güvenlik Konseyi’nin koruma sorumluluğuna yönelik 1970 ve 1973 sayılı kararları almasına neden olmuştur. Alınan bu kararlar akabinde NATO’nun bölgeye müdahale etmesi ve kısa süre sonra Kaddafi’nin öldürülmesi ile iç savaş sona ermiştir.

Libya’da bu kadar hızlı bir sonuç alınmasının sebebi, BM Güvenlik Konseyi’nden Libya’ya müdahale kararına dair veto çıkmamasıdır. Koruma sorumluluğu kavramının en problemli yönünü oluşturan kısım, “bir müdahalede bulunabilmek için BM Güvenlik Konseyi’nin onayı alınmalıdır” kısmıdır. İnsan haklarının ağır ihlali ve etnik temizlikle karşı karşıya kalınan bir durumda Konsey’deki daimi üye devletlerden birinin kararı veto etmesi, o bölgeye veya soruna dair karar verilmesini engellemektedir. Bu

durum da yalnızca müdahale kararının engellenmesi ile kalınmamakta aynı zamanda yaşanan mezalimin şiddetini arttırarak devam etmesine neden olunmaktadır. Koruma sorumluluğu kararının alınmasının birtakım başka yolları olsa da devletler ve BM Genel Kurulu, bunları pek de gündemlerine almamaktadır. Bu yönüyle ele alınacak olursa, koruma sorumluluğu BM Güvenlik Konseyi’nde bulunan devletlerin çıkarlarına bağlı olup

daimi üyelerin çıkarlarına ters düşmesini gerektirmektedir. Diğer bir tabiriyle, ağır insan hakları ihlallerinin önlenmesinin yanında devlet çıkarları ön planda tutularak karar verilmektedir. Bunu bize en iyi sunan örnek ise, Libya’daki iç savaşa anında müdahale edilirken üzerinden beş yıl geçmesine rağmen Rusya ve Çin’in vetosu nedeniyle Suriye’deki iç savaşın durdurulmasına yönelik hâlâ bir yaptırım kararı alınamamasıdır.

Suriye İç Savaşı ve Koruma Sorumluluğunun Başarısızlığı

Suriye iç savaşında beş ölümcül yılın ardından çatışmalar şiddetini günden güne arttırarak ve Ortadoğu’nun neredeyse tamamını tehlikeye atarak devam etmektedir. Savaşın yıkıcı sonuçları, başladığı andan itibaren Suriye ile birlikte komşuları Irak, Lübnan, Ürdün ve Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu bağlamda 2005 yılındaki BM Dünya Zirvesi’nde kabul edilen koruma sorumluluğu ilkesi, Suriye iç savaşında meydana gelen büyük katliamlara ve zulme karşı uluslararası toplumun nasıl bir tavır ve tutum takınacağına dair önemli bir rol oynamaktadır. 2011 yılında BM Güvenlik Konseyi yönetiminde Libya’ya yapılan müdahaleye karşı birçok eleştirel yorum olmasına rağmen devletler, bölgesel organizasyonlar ve BM, Suriye üzerinde koruma sorumluluğunu

onaylamak ve uygulamaya koymak için birçok yol aramaktadır. Koruma sorumluluğu kararının BM Güvenlik Konseyi’nden çıkması beklenirken, Konsey içerisindeki politik bölünmeler ve devletlerin çıkarları, Suriye iç savaşını daha da farklı bir boyuta taşıyarak kısa zamanda çözümlenemeyecek yeni problemleri körüklemiştir. Özellikle Rusya ve Çin, Suriye’deki iç savaşın sona erdirilmesine yönelik alınacak olan kararları dört kez veto etmiştir. Bunun en son örneği ise Suriyelilerin durumunu Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne (UCM) taşıyacak olan Mayıs 2014’teki karar taslağıdır.⁶ Veto edilen her karar, Suriye’de sürmekte olan iç savaşın şiddetinin artmasına ve insanlığa karşı olan savaş suçlarının da fütursuzca yayılmasına meydan vermektedir.

Suriye iç savaşını koruma sorumluluğu bağlamında değerlendirebilmek için en uygun yol, iç çatışmaların başladığı andan bu yana çatışmayı safhalar halinde incelemek olacaktır. Böylelikle hangi safhadan itibaren ağır insan hakları ihlalleri yapıldığı ve uluslararası toplumun ne zaman devreye girmesi gerektiği açıkça görülebilecektir.

İlk safha, Mart 2011’de Arap Baharı gösterilerinin yayıldığı ilk aylarda Dera kentinde küçük bir öğrenci grubunun gösteriler yapmasıyla başlamıştır. Bu gösteriyi orantısız bir kuvvetle bastırmaya çalışan Esed rejimi, gösterilerin daha da artarak ülkenin her yerine yayılmasına neden olmuştur. Esed güçlerinin göstericilere müdahaleleri sırasında, Mayıs ayının ortalarına kadar, yaklaşık 850 Suriyeli katledilmiştir.

2011 yılının ikinci yarısından sonra gelişen olaylar, Suriye’nin iç savaşa sürüklenmesinin ikinci safhası olarak değerlendirilebilir. Bu tarihten itibaren Suriye güvenlik güçlerinden ayrılarak Özgür Suriye Ordusu’na geçenlerin sayısında da hızlı bir artış olmuştur. 2011 Temmuz ayında kuruluşunu resmî olarak ilan eden Özgür Suriye Ordusu, rejim güçlerine karşı kayda değer bir savunma gerçekleştirmiştir.

2012’nin başlarında Humus’un kuşatılmasının ardından buraya düzenlenen saldırı, çatışmanın üçüncü evresini başlatmıştır. Esed güçleri, muhaliflerin etkin ve çoğunlukta olduğu yerler arasında belirlediği Humus’a karşı ciddi saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Farklı etnik gruplara ait yaklaşık 600.000 sivilin ya-

şadığı Humus’un büyük bölümünün Özgür Suriye Ordusu denetimi altına alınmasının ardından Esed güçleri Baba Amr bölgesine ardı arkası kesilmeyen saldırılar ve top atışları başlatmıştır. Savaş Araştırma Enstitüsü (*Institute for the Study of War*) ve Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü (*Syrian Observatory for Human Rights*) tarafından yapılan araştırmaya göre, gösterilerin başladığı 2011 Mart ayından 2012 Şubat ayına kadar Esed güçleri muhaliflere karşı düzenledikleri saldırılarda hava güçlerini kullanmamıştır. Haziran 2012’de başlayan helikopter saldırıları ile birlikte sivil halk yoğun bir hava bombardımanına tutulmuş, Temmuz ayında ise sivil halk üzerine 70’e varan helikopter saldırısı düzenlenmiştir. Hava saldırılarının başlamasından sonra hem iç çatışmanın seyrinde değişiklik olmuş hem de uluslararası toplumun Suriye’de yaşanan çatışmalara dair tavrı değişmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nde 18 Temmuz’da Suriye Devlet Başkanı Beşsar Esed’e dolaylı olarak istifa çağrısı yapan bir karar taslağı hazırlanmış fakat Rusya ve Çin’in vetosu sebebiyle bir karar alınamamıştır.⁷ Karar taslağının veto edilmesinden beş gün sonra Esed güçleri, yaptıkları ağır insan hakları ihlallerinin yaptırımsız kalmasından cesaret alarak saldırılarda sabit kanatlı uçak kullanmaya başlamıştır. Ağustos ayı boyunca rejim güçleri sivillerin ikamet ettiği bölgeler ağırlıklı olmak üzere 110’dan fazla hava saldırısı düzenlemiş, ikametinin yoğun olduğu bölgelerde halkı toplu ce-

zalandırmayı amaçlayan rejim güçleri okul, hastane ve fırın ayırt etmeksizin şiddetli bir bombardıman başlatmıştır.

Çatışmanın ilk safhasının aksine 2012 yılının ikinci yarısından sonra, savunmasız sivillere karşı hava güçlerinin kullanılması, silahlı bir iç savaşın başlatılmasının kilit noktası olmuştur. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (*International Committee of the Red Cross/ICRC*) Mayıs 2012’de ülkenin büyük ölçüde iç savaşa sürüklendiğini bildirmiştir.

2013 yılının ilk aylarında iç savaş askerî çıkmaza ulaşarak dördüncü evresine girmiştir. Hükümet bu süreçte

İran, Hizbullah ve Rusya’nın askerî ve maddi desteği ile ilerlerken muhalifler ise desteği daha çok Körfez’den elde etmiştir.

2013’ten itibaren yaşanan süreci ise beşinci evre olarak tanımlayabiliriz. 2013’ten bu yana Suriye’de mezhepsel söylemin ağır bastığı bir politik çatışma süregelmektedir. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Sünniler, muhalif güçleri desteklerken azınlığı oluşturan Aleviler ve Hristiyanlar ise rejimin yanında yer almaktadır. Suriye’deki iç savaş şu an mezhepsel birçok grubu içinde barındırmakla birlikte ülke, birçok askerî güç tarafından bölünmüş durumdadır.

Bölge üzerinde hiçbir grup tam olarak bir hâkimiyet sağlayamazken ülkenin en kuzeyinde bulunan Kürtler yaşanan iç savaşı bağımsız bir Kürt devleti kurmak için fırsat olarak görmektedir.⁸ Ülkenin güneydoğusundan kuzeye kadar uzanan Fırat Nehri vadisi, birçok muhalif güç tarafından kontrol altına alınmış durumdadır. Bu güçler bir yandan Esed güçleri ile çatışırken bir yandan da ele geçirdikleri alanları kendi ellerinde tutmak için birbirleri ile çatışmaktadır. Bunlardan biri olan DAESH, başkent olarak seçtiği Rakka ile Irak’ta Musul’un doğusu-

na doğru olan bölgede, devlet kurduğunu deklare edecek kadar güçlenmiştir.

İç savaşın sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik ve politik parçalanma, milyonlarca insanın sefalet içerisine düşmesine neden olmuştur. 2014 Nisan ayında Suriye’nin savaş ekonomisi hakkında yayımlanan bir rapora göre, ülkede insani gelişmişlik endeksi 37 yıl önceki halinin gerisine düşmüş durumdadır.⁹ Aynı raporda, yıllık büyüme oranının %5 olması halinde bile gayrisafi yurt içi hasılanın 2010 değerlerine tekrar ulaşabilmesi için 30 yıllık bir süreç geçmesi gerektiği ön görülmüştür.

Esed güçlerinin yanı sıra muhalif güçler de savaş esnasında ülkenin

tıbbi altyapısına zarar veren saldırılarda bulunmuşlardır. Savaşın başlamasından 2014 yılına kadarki sürede, hastanelerin en az %60’ı, temel sağlık kliniklerinin ise %38’e yakını ya yıkılmış ya da zarar görmüştür.

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon Suriye’deki bu durumu kelimenin tam anlamıyla *temsili savaş* (*proxy war*) olarak tanımlamıştır; yani bir tarafta silahlı bölgesel oyuncuların diğer tarafta ise silahlı uluslararası oyuncuların olduğu vurgulanmıştır.¹⁰ İran ve Hizbullah, rejim tarafından yer alarak muhaliflerin eline geçen bölgelerin geri alınmasında etkin rol oynamaktadır. Haziran 2013’te Esed rejimi Hizbullah’ın büyük desteği sayesinde Lübnan sınırında bulunan el-Kuseyr şehrini muhalif güçlerden geri almıştır. El-Kuseyr’in düşüşü güçler dengesini değiştirerek iç savaşın gidişatında önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹¹ İran, Hizbullah ve Rusya’nın rejime bu desteğinin yanında Türkiye, Katar, Suudi Arabistan ve

bu ülkelerin arkasındaki birçok ülke de Özgür Suriye Ordusu başta olmak üzere muhalif güçlere destek vermede devam etmiştir. Rejim güçleri ka- lıcı bir zafer elde edemese de 2013

ve 2014 yılları boyunca muhalif güç- lerin kontrolü altında olan Lübnan sınırındaki birçok yerleşim yerini, Halep bölgesi çevresini ve Şam çev- resini geri almıştır.

Ağır İnsan Hakları İhlalleri ve Kitlel Suçlar

2014’ün sonuna kadar BM İnsan Hak- ları Soruşturma Komisyonu (UN Hu- man Rights Council’s Commission of Inquiry-CoI) Suriye’de ağır insan hak- ları ihlalleri ile ilgili dokuz farklı ra- por yayımlamıştır. CoI, hükümet yan- lısı güçlerin silahlı sivil halk üzerine geniş çaplı saldırı, sistematik öldürme, işkence, tecavüz ve diğer insanlığa kar- şı suç olan eylemlerine devam ettikle- rine dair kanıtlar ortaya koymuştur.

Yine aynı raporda, muha- lif güçlerin de uluslarara- sı insancıl hukuku hiçe sa- yan yargısız infaz, işken- ce ve adam kaçırma gibi eylemlerde bulundukla- rı belirtilmektedir.¹²

Esed güçleri, rejim kar- şıtlarını ve muhalif güç- leri destekleyenleri te- rörize etmek için sivil halk üzerine uçak, tank ve ağır top gibi ulusla- rarası insancıl huku- kun yasaklandığı silah- larla saldırmıştır. Rejim; Halep, Şam, Dera, İdlib ve Rakka gibi muhalif güçle- rin elinde olan bölgelerde

bu mühimmatları kullanarak sivil halkı toplu cezalandırmaya tabi tut- muştur. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Right Watch/HRW) raporuna göre, Kasım 2012 ile Eylül 2013 arasın- da rejim tarafından 56 farklı bomba- lı saldırı düzenlenmiştir. Bunun yanı- sıra Halep’in muhalif güçlerin elin- de bulunan kısmındaki okullara da hava saldırısında bulunulmuş, yapı- lan bu saldırıda lise çağındaki bir- çok öğrenci yanarak can vermiştir. 17 Şubat 2013’te ise muhalif güçleri des- tekleyenlerin yaşadığı bölgelerdeki si- vil halk üzerine dört kez balistik füze saldırısı düzenlenmiştir. Bu saldırılar sonucunda resmi rakamlara göre 71’i çocuk olmak üzere yüzlerce insan öl- müştür. CoI’nın yaptığı açıklamaya göre, rejimin uluslararası insancıl hu- kuku hiçe sayarak yaptığı katliamlar ve mezalim tartışmaya ver bırakma- yacak şekilde ortadadır ve saldırıla- rın tümü detaylandırılarak raporlan- mıştır. Rejim, 2013 yılının Temmuz ve Ekim ayları arasında İdlib’in Jabal al-Zawiya ilçesi başta olmak üzere bir- çok semtini, Sarabil’in ise Kafr Nabl ve Maara al-Numan ilçelerini yoğun bir hava bombardımanına tabi tutmuştur.

21 Temmuz’da Ariha’daki pazar yeri bombalanarak toplu katliam gerçek- leştirilmiştir.¹³ Belgelenen katliamlar- dan bir diğeri de Humus ve İdlib’de birçok sivilin katledildiği saldırılar- dır. 25 Mayıs 2012’de rejim güçleri Humus’un kuzeybatısında bulunan Houla köyünde kapı kapı dolaşarak köyde yaşayan tüm aileleri bıçak ve silahlarla öldürmüştür. BM’ye göre bu katliamda 108 kişi öldürülmüştür; ölenlerin 34’ü kadın, 49’u ise çocuk- tur. Burada yapılan kat- liamın sebepsiz olmadı- ğını savunan Esed reji- mi, katliamın gerekçe- sini *muhalif güçlere des- tek veren Sünni halkın kökünü kazımak* olarak ifade etmiştir. CoI’nın ra- porunda, 2013 Eylül ayı- nın ortasında Mowasat Hastanesi’nde tedavi ol- mak için bulunan hasta- ların rejim güçlerinin hastaneye yaptığı bas- kından sonra tedavi gör- dükleri odalarda ölü ola- rak bulundukları belir- tilmektedir. 24 Ekim’de ise Özgür Suriye Ordusu askerleri ya- ralı vatandaşların ve al-Nashabeyah’ın dışında rejime karşı savaşan askerle- rin bulunduğu bir ambulansa koru- ma amaçlı eşlik ederken ambulans, re- jim güçlerinin 22. Tugayı tarafından durdurulmuş ve yaralıları yakın me- safeden vurularak öldürülmüştür.¹⁴ Halep’te görev yapan doktorlar, CoI’ya sivillerin rejim güçleri tarafından he- defli atış eğitimi için kullanıldıklarını

anlatmıştır. Rejim güçleri sadece mu- halifleri destekleyen sivilleri hedef al- mamış, bunun yanında muhalif güç- lerin kontrolü altında bulunan bölgel- erdeki doktor ve tıbbi hizmet veren kişileri de katletmiştir.

İnsan Hakları Savunucusu Dok- torlar Örgütü (Physicians for Human Rights) tarafından yapılan araştı- malara göre, Mart 2011 ile Mart 2014 arasında 124 sağlık tesisine düzenle- nen 150 saldırının %90’nı rejim güç-

leri tarafından yapılmıştır.¹⁵ Mart 2014’e kadar devam eden bu saldı- rılarda 460’tan fazla sivil sağlık gö- revlisi öldürülmüştür; bunlardan 157’si doktor, 94’ü hemşiredir. Sal- dırıların yanı sıra rejim tarafından kuşatılan bölgelere tıbbi malzemele- rin girişi de yasaklanmıştır. Bu du- rum ise 4. Cenevre Konvansiyonu’na göre tamamen uluslararası insancıl hukuk ihlalidir.

Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar

- Kasten öldürme
- Sistematik öldürme
- Kasten yaralama
- Ezilme
- Adam kaçırma
- Zorla yerinden edilme
- Sınır dışı edilme
- Zulüm
- İşkence
- Tecavüz/cinsel saldırılarda bulunma
- Kişi hürriyetinden yoksun kılma

Koruma Sorumluluğu ve BM

Altıncı yılı içindeki Suriye iç savaşı hakkında uluslararası politik bölünme sebebiyle ortak bir karara varılamaması hem Suriye’de hem de bölgede geri döndürülemez sonuçlara neden olmuştur. BM Güvenlik Konseyi sadece barış ve güvenliği temin etmek gibi temel fonksiyonlarını yerine getirmekte başarısız olmamış, aynı zamanda Suriye’de katledilen sivil halka karşı koruma sorumluluğu dediği doktrini de uygulayamamıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 2005 BMDünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nin 138 ve 139. paragraflarında “koruma sorumluluğu”na yer verilmiş ve bu sorumluluk devletler tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. Bildirgede ağır insan hakları ihlalleri durumunda Güvenlik Konseyi’nin göreve hazır olduğu belirtilmektedir.¹⁶

Libya’da olduğu gibi Suriye’de de yükselen kriz kısa sürede iç savaşa dönüşmüştür. 2011 yazında Suriye’deki durumun daha da kötüleşmesi üzerine Suriye’ye karşı da askerî müdahale tartışmaları gündeme gelmeye başlamıştır. Fakat Libya’da devam eden askerî müdahalenin sonuçlarına tanık oldukça, BM Güvenlik Konseyi üyeleri arasında koruma sorumluluğunu devreye sokma ve askerî müdahale konusunda görüş ayrılıkları doğmaya başlamıştır. BM’de daimi üye olmayan ve IB SA grubu olarak bilinen Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika Cumhuriyeti Suriye’ye yapılacak dıştan bir müdahalenin ülkeyi

mezhepsel bir savaşa sürükleyebileceği görüşünü savunarak koruma sorumluluğunun uygulanması yönünde çekimser kalırken Güvenlik Konseyi, koruma sorumluluğunun sert bir şekilde uygulanmasını isteyenler ile Esed rejiminin devam etmesini isteyenler arasında ikiye bölmüştür. Şubat 2012’ye doğru Rusya ve Çin ikinci çözüm taslağını da veto ederken Güvenlik Konseyi’nin 13 üyesi (Hindistan ve Güney Afrika dâhil) Suriye’deki insanlık dışı katliamın son bulması için uluslararası diplomasi-nin ve çok yönlü yaptırımların uygulanması kararında hemfikir olmuştur.

Güvenlik Konseyi’nde oluşan fikir ayrılıklarına rağmen devletler bireysel olarak ve bölgesel organizasyonlar, koruma sorumluluğunu uygulamaya koymak için harekete geçmiştir. Arap Birliği, Avrupa Birliği, Türkiye ve bu görüşe sahip diğer devletler, Esed rejimini resmî yollarla kınayarak rejimi uluslararası arenada yalnız bırakan bir tutum sergilemiştir. İç savaşın başlamasından sadece bir yıl sonra, 2012 Mart ayına kadar, 49’dan fazla ülke Suriye’ye tek yönlü yaptırımlarda bulunurken 14’ten fazla ülke de Şam’da bulunan büyükelçiliklerini kapatmıştır. BM’nin diğer kuruluşları da kendilerine düşen sorumluluk çerçevesinde birtakım yaptırımlar uygulanması yönünde kararlar almıştır. BM İnsan Hakları Konseyi 2011’den Eylül 2014’e kadar Suriye’deki insanlık dışı katliamı kınayan 13 önergeyi

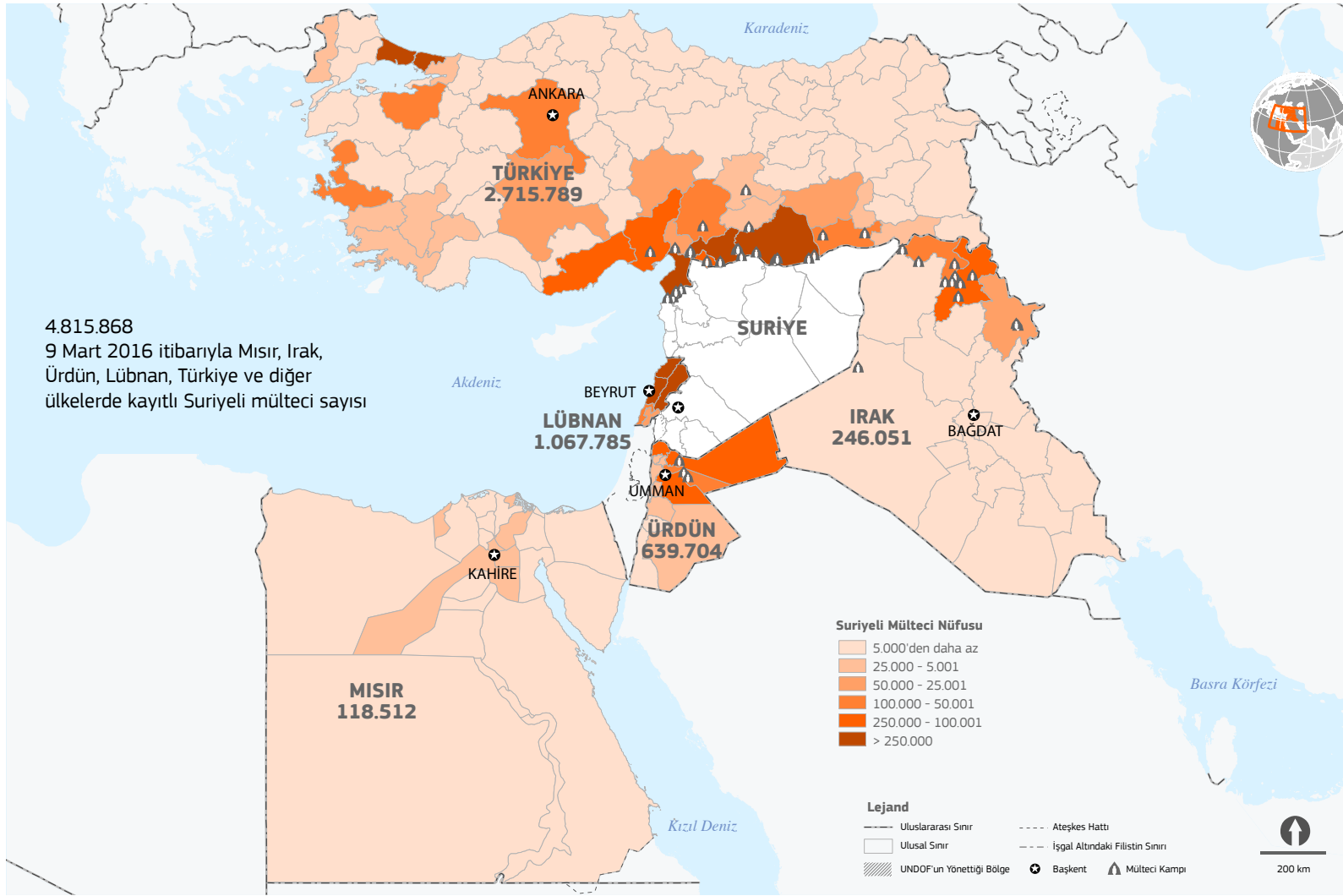
geçirmiş ve Suriye’deki insan hakları ihlallerini araştırmak amacıyla bağımsız bir araştırma komisyonu kurmuştur.

2012’de Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin iç savaş olarak tanımladığı Suriye’deki durum, uluslararası toplumun önlemler alması gereken bir boyuta gelmiştir. Esed rejiminin sivillere yönelik ağır insan hakları ihlalleri, insanlığa karşı suç niteliğinde olup koruma sorumluluğu uygulanması gereken bir boyuttadır. Beş yıldır devam eden iç savaşta kendi halkına toplu cezalandırma uygulayıp katliam yapan Suriye rejimi, *başarısız devlet (failed state)* olarak tanımlanmaktadır. Başarısız devletlerin yerine getiremediği ulusal sorumluluk, yerini uluslararası toplumun devreye gireceği bir sorumluluğa bırakmaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak çatışan taraflara (Esed rejimi ve muhalif güçlere) ateşkes çağrısında bulunulması gerekmektedir.¹⁷ Bu çerçevede taraflara ateşkes çağrısı yapılmış, Annan Planı devreye sokulmuş, BM Güvenlik Konseyi de oy birliği ile 2042 sayılı kararla bunu onaylamış olmasına rağmen, taraflar ateşkes kurallarına uymamıştır. ABD, Avrupa Birliği ve Arap Birliği’nin

Esed rejimine karşı uyguladığı yaptırımlar da etkili olmamıştır. Bu yaptırımlardan sonuç alınamaması ve Suriye’nin başarısız devlet ilan edilmesinin ardından, Suriye hükümetinin halkına karşı koruma sorumluluğunu yerine getiremediği, yaptığı insan hakları ihlalleri ve uluslararası insancıl hukuk kurallarını ağır şekilde ihlal etmesi nedeniyle BM Güvenlik

Konseyi’nce koruma sorumluluğunun ikinci unsuru olan *harekete geçme sorumluluğunun (responsibility to react)* devreye sokulması gerekmektedir. Fakat BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden olan Çin ve Rusya’nın bölgesel çıkarları gerekçesiyle verdikleri vetolar sebebiyle bu sorumluluk da beş yıldır uygulanabilmiş değildir.

Suriye İç Çatışmasında Son Durum

Mart 2011'den beri süregelen iç savaşta Suriye'de katledilenlerin sayısı 260.000'den fazladır.¹⁸ BM İnsani İlişkiler Koordinasyon Ofisi'ne göre, Suriye'de Şubat 2016 itibarıyla iç savaş sebebiyle 4,6 milyon insan sığınmacı konumuna düşerken en az 6,6

milyon insan ise ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır.¹⁹ Dünyada şu ana kadar hiçbir iç savaşta bu denli büyük bir kitlesel yer değiştirme yaşanmamıştır. Bunun yanı sıra, bugün 13,5 milyondan fazla Suriyeli korunma ve insani yardıma ihtiyaç

duyarken 4,5 milyon Suriyeli de yardım ulaştırılamayan bölgelerde hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Yardımın ulaştırılamamasının en büyük sebebi ise söz konusu bölgelerin rejim güçleri tarafından kuşatma altına alınmasıdır. En son rakamlara göre bugün Suriye'de 400.000 kişi kuşatma altında yaşamaktadır.

14 Kasım 2015'te BM, Avrupa Birliği, Arap Birliği ve diğer ülkeleri de içeren Uluslararası Suriye Destek Grubu (ISSG) Esed rejimi ve muhalif güçlerin BM gözetiminde bir araya gelmeleri gerektiğine dair ortak bir karara varmıştır. Varılan bu kararın ardından 11-12 Şubat 2016'da gerçekleştirilen Münih'teki toplantı sonrasında ISSG, BM'nin 2254 No.lu çözüm taslağını uygulama kararı almıştır. Bu taslak, insani yardım sevkiyatının hızlandırılması ve DAES'e yapılan saldırılar hariç tutularak tüm ülke çapında şiddetin sona ermesi gerektiğine dair maddeleri içermektedir. Buna rağmen Rusya ve Esed rejiminin Suriye halkı üzerine yaptıkları saldırılar devam etmiştir. ABD ve Rusya 22 Şubat'ta şiddetin sona ermesi gerektiğine dair ikili bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe konulacağı tarih olarak da 27 Şubat belirlenmiştir. Esed rejimi ve muhalif güçler de anlaşmayı onaylayarak şiddetin son bulmasına dair fikir birliğine varmıştır. 15 Mart'tan bu yana şiddetin sona ermesine yönelik varılan bu anlaşma birçok kez ihlal edilmiş olsa da Suriye'deki şiddetin seviyesi genel olarak düşmüştür.

CoI'nın 22 Şubat'ta yayımladığı ikinci raporda, DAES ve Esed rejiminin “insanlığa karşı suç” niteliğindeki saldırılarının devam ettiği belirtilmiştir. Dışarıdan gelen askerî destek ile birlikte Esed güçleri, uluslararası insancıl hukuku ihlal ederek yaptıkları katliamları bir devlet politikası haline getirmiştir. Yine CoI'nın 3 Şubat'taki raporunda Suriye'de gözaltındayken veya cezaevindeyken

ölenlere/öldürülenlere yer verilmiştir. Cezaevinde ve gözaltında bulunan insanlara dair öldürme, tecavüz, işkence, zorla alıkoyma ve diğer insanlık dışı muamelelerde bulunulduğu rapor edilmiştir. CoI ve BM Genel Sekreteri, bu konunun UCM’ye taşınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıklamanın arkasından Esed rejimi, 22 Şubat 2014’te uygulamaya konulan BM Güvenlik Konseyi 2139 No.lu karar taslağını ihlal ederek sivillerin ikamet ettiği bölgeye hava saldırısında bulunmuştur. Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne göre Suriye’de 2015 yılı boyunca 17.318 varil bombası atılmış ve 2.032 insan katledilmiştir. Bununla birlikte, Esed rejimi BM Güvenlik Konseyi’nin 2165 ve 2191 no.lu yasa tasarılarını ihlal ederek ülkeye sınır ötesi insani yardımların teslimini ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını da engellemiştir. Hükümet güçlerinin altı aylık ablukasından sonra nihayet 11 Ocak’ta yoğun kuşatma altındaki Lübnan sınırı yakınlarında bulunan Madaya’ya yardım konvoyunun girmesine izin verilmiş ve Suriye’de kuşatma altında yaşamaya çalışan nüfusun neredeyse %11’ini oluşturan 42.000 nüfuslu Madaya kasabasına gıda yardımı

ulaştırılabilmektedir. 14 Ocak’ta BM Genel Sekreteri “bir silah olarak açlığın kullanılması”nı savaş suçu olarak nitelemiştir. Ayrıca Esed rejimi güçlerinin iç savaşta kimyasal silah kullandığı Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (*The Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*) tarafından doğrulanmıştır.

Günden güne bölgedeki etkinliğini arttıran DAES ise burada bulunan halka karşı doğrudan bir tehdit durumundadır. Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne göre DAES, Haziran 2015 ile Aralık 2015 arasında 2.000’i Suriye vatandaşı olmak üzere toplam 3.700 kişiyi idam etmiştir. Hâlihazırda dokuz ülkeden oluşan bir koalisyon, Suriye’de etkinliğini arttıran DAES’e karşı hava saldırılarına başlamıştır. Yine Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne göre Eylül-Kasım 2014 arasında yapılan saldırılarda en az 3.547 DAES militanı ve 250 sivil öldürülmüştür.

30 Eylül’de Rusya DAES’i hedef göstererek Suriye üzerine saldırılar başlatmış, fakat Rusya’nın düzenlediği hava saldırılarının birçoğunun muhalif güçler ve sivil halkın yaşadığı şehirler üzerine yapıldığı raporlanmıştır.

Uluslararası Toplumun Cevabı ve BM Güvenlik Konseyi Karar Taslakları

BM Güvenlik Konseyi yalnızca Suriye’deki iç savaşa yönelik yaptırımlarda bulunmada başarısız olmamış

ayrıca BM Anlaşması gereğince yerine getirilmesi gereken yükümlülükleri de yerine getirememiştir. 2011 ile

2014 arasında hazırlanan dört farklı karar taslağı Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Nihayet 2014 boyunca BM Güvenlik Konseyi gelişigüzel kullanılan ve uluslararası insancıl hukuka göre yasaklanmış olan silahların kullanılmasını sona erdiren ve ayrıca insani yardımların da arttırılmasına yönelik 2139, 2165 ve 2191 no.lu karar taslaklarını Konsey’den geçirmeyi başarmıştır.²⁰

ISSG’nin üçüncü toplantısının ardından 18 Aralık 2015’te BM Güvenlik Konseyi oy birliği ile barış planı için uygulanacak yol haritasını belirlemiş ve ülke çapında çatışmaların sona ermesini içeren 2254 No.lu karar taslağını kabul etmiştir. 22 Aralık 2015 tarihinde Güvenlik Konseyi iç çatışmada yer alan tüm tarafların uluslararası insancıl hukuk altındaki yükümlülüklerini yerine getireceğine dair 2258 No.lu karar taslağını oy birliği ile Konsey’den geçirmiştir. Bugüne kadar halkını koruma sorumluluğunu yerine getirmekten ziyade, halkına karşı

katliam uygulayan Esed rejimine karşı 2254 ve 2258 no.lu karar taslakları çıkartılarak Suriye hükümetinin öncelikli sorumluluğunun halkını korumak olduğu belirtilmiştir.

26 Şubat 2016’da Güvenlik Konseyi, 2268 No.lu karar taslağını oy birliği ile kabul etmiştir. Bu taslağa göre tüm tarafların ateşkes yükümlülüklerini yerine getirmesi talep edilmiş ve tüm taraflardan kuşatma altında bulunan insanlara yardım malzemelerinin ulaştırılması için izin vermeleri istenmiştir.

BM İnsan Hakları Konseyi Suriye’deki katliamları kınayarak 15 karar taslağını kabul etmiştir. 1 Ekim’de kabul edilen sonuncu taslak ise tüm tarafların Suriye’deki sivillerin korunması için uygun adımı atması gerektiğine dairdir. Ve bu taslakta Suriye halkının korunmasının öncelikli sorumlusunun Suriye hükümeti olduğuna vurgu yapılmıştır. Barış Planı’nın bir parçası olarak 14 Mart’ta Vladimir Putin askerî güçlerini Suriye’den çekmeye başlamıştır.

Sonuç

Büyük katliam ve kıyıma yol açan beş yılın ardından 27 Şubat'ta alınan ateşkes kararı ve Suriye'de etkin olan güçlerin Cenevre'deki görüşmelerinin tekrar başlamasından sonra Suriye'nin akıbetine dair belirsiz de olsa bir umut vardır. ISSG tarafından oluşturulan iki kurum, hem Suriye'deki ateşkesin gidişatını gözlemlemek hem de kuşatma altında bulunan binlerce Suriyeliye insani yardımın ulaştırılıp ulaştırılmadığını denetlemek için görevlendirilmiştir. Fakat düşmanlığın sona erdirilmesi kalıcı bir ateşkes sağlanırsa da henüz mümkün görünmemektedir. Suriye'deki durum hâlâ savaşı sonlandıracak kalıcı bir çözümden çok uzaktır. Savaşı bitirecek kayda değer bir süreç için muazzam diplomatik çabalar gerekmektedir.

Suriye'deki iç savaş boyunca uluslararası hukukun bütün temel ilkeleri ihlal edilmiştir ve bu ihlaller sürekli cezasız kalmıştır. Suriye hükümeti kendi halkına karşı savaş suçu işlemiş ve halkına karşı uygulaması

gereken koruma sorumluluğunda ke-
limenin tam anlamıyla başarısız ol-
muştur. Bunun yanında BM Güvenlik
Konseyi'nden geçen bütün karar tas-
laklarını da ihlal ederek silahlı si-
villere katliamlar yapmaya devam
etmiştir.

Bugün dünya, Suriye'de büyük bir
insanlık dramının olduğunun far-
kıdadır. Fakat ülkelerindeki kat-
liamdan kaçan Suriyeli mülteciler
kendilerine sığınacak yer bulmak-
ta zorlanmaktadır. Birçok hükümet
1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna
Dair Cenevre Sözleşmesi'nde yer
alan yükümlülükleri görmezden ge-
lerek Suriyeli mültecilere sınırlarını
kapatmıştır.

Beş yıldır uluslararası toplum ve
özellikle de BM Güvenlik Konseyi,
Suriye'deki iç savaşın derinleşmesi-
ni ve giderek kötüleşmesini izlemiştir.
Ayrıca Güvenlik Konseyi, kendi-
sine atfettiği büyük sorumluluklar-
dan biri olan koruma sorumluluğu-
nun uygulanması konusunda da tam
anlamıyla başarısız olmuştur.

Sonnotlar

1. Ülkü Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, *TAAD*, Yıl: 4, Sayı: 14 (Temmuz 2013), s. 270.
2. Merve Aksoy, “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Eylül 2015, <http://insamer.com/tr/insani-mudahale-den-koruma-sorumlulugu-na-224.html>
3. “The Responsibility to Protect”, *The International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*, December 2001, <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/about-rtop/learn-about-rtop#ICISS>
4. Ulusoy, a.g.m., s. 275.
5. Sarko Moravcova, “The Controversy over Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect”, *Perspective*, Cilt: 22, Sayı: 2, 2014, 2. 66.
6. Simon Adams, “Failure to Protect: Syria and the UN Security Council”, *Global Center for the Responsibility to Protect Occasional Paper Series*, No. 5, March 2015, s. 3.
7. <http://www.un.org/press/en/2012/sc10714.doc.htm>
8. Adams, a.g.m., s. 7.
9. Jihad Yazigi, “Syria's war economy”, *Policy Brief*, European Council on Foreign Relations, 7 April 2014, 1, http://www.ecfr.eu/publications/summary/syrias_war_economy
10. United Nation Secretary General Ban Ki-moon, “Remarks to the General Assembly on Syria”, 3 August 2012, <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=6224>
11. Elizabeth O'Bagy, “The Fall of Al-Qusayr”, *Institute for the Study of War*, 6 June 2013, s.1, <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/SyriaQusayrUpdate.pdf>
12. Hana Salama and Hamit Dardagan, “Stolen futures: The hidden toll of child casualties in Syria”, *Oxford Research Group*, 24 November 2013, <http://oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/Stolen%20Futures.pdf>
13. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, United Nations Human Rights Council, A/HRC/25/65, 12 February 2014, 15.
14. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, United Nations Human Rights Council, A/HRC/25/65, 12 February 2014, 7.
15. Physicians for Human Rights, “New map shows government forces deliberately attacking Syria's medical system”, <http://physiciansforhumanrights.org/press/press-releases/new-map-shows-government-forces-deliberately-attacking-syrias-medical-system.html>
16. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>
17. Ulusoy, a.g.m., s. 288.
18. Bu rakam Mart 2016 itibarıyla BM raporlarında ve *Global Center for The Responsibility to Protect*'in raporlarında yer alan resmî rakamdır. Fakat bölgeye dair bilgi veren birçok bağımsız gözlemci ve BM temsilcisinin aktardığı bilgilere göre Suriye iç savaşında hayatını kaybedenlerin sayısı 400.000'i geçmiştir, <http://www.middleeasteye.net/news/syria-death-toll-likely-high-400000-un-envoy-1560547008>
19. <http://www.globalr2p.org/regions/syria>
20. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/syria/>

6. Yılında Suriye İç
Savaşı ve

**“Koruma
Sorumluluğu”nun
Başarısızlığı**

Altıncı yılı içerisindeki Suriye iç savaşı boyunca uluslararası hukukun bütün temel ilkeleri ihlal edilmiş ve bu ihlaller sürekli cezasız kalmıştır. Suriye hükümeti kendi halkına karşı savaş suçu işlemiş ve halkına uygulaması gereken koruma sorumluluğunda kelimenin tam anlamıyla başarısız olmuştur. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nden geçen bütün karar taslaklarını da ihlal ederek silahlı sivillere yönelik katliamlar yapmaya devam etmiştir. Uluslararası toplum ve özellikle de BM Güvenlik Konseyi, başlangıcından bu yana Suriye'deki iç savaşın derinleşmesini ve giderek kötüleşmesini sadece izlemiş ve kendisine atfettiği en büyük sorumluluktan biri olan koruma sorumluluğunun uygulanması konusunda tam anlamıyla başarısız olmuştur.

